

Kazimierz Kraj

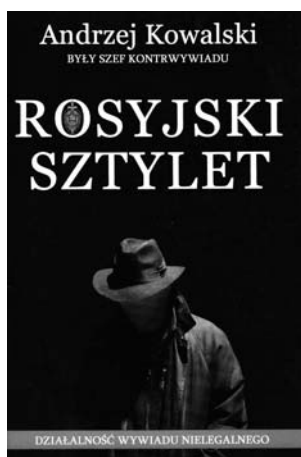
"Rosyjski sztylet : działalność wywiadu nielegalnego", Andrzej Kowalski, Łomianki 2013 : [recenzja]

Bezpieczeństwo : teoria i praktyka : czasopismo Krakowskiej Szkoły Wyższej im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego 8/2, 113-115

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kazimierz Kraj* Andrzej Kowalski, *Rosyjski sztylet. Działalność wywiadu nielegalnego*

[Wydawnictwo LTW, Łomianki 2013, 473 s. + 7nlb.]

Andrzej Kowalski ponad piętnaście lat służył w Urzędzie Ochrony Państwa, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Służbie Kontrwywiadu Wojskowego. Pisząc recenzję, nie znam niestety innych danych na jego temat, takich jak np. wykształcenie cywilne, zainteresowania, inne publikacje o charakterze naukowym, o ile były. Przyjmując, że służył w służbach specjalnych ponad 15 lat, to awans do stopnia pułkownika uzyskał bardzo szybko. Brak szczegółów życiorysu autora (z wiadomych względów) może skutkować nie do końca obiektywną oceną tego, co przedstawił. Baza źródłowa publikacji nie została zamieszczona w formie spisu bibliograficznego, co jest jednym z poważniejszych mankamentów książki. Autor korzysta co najmniej z trzydziestu źródeł drukowanych (opracowania, artykuły, publikowane dokumenty). Posiłkuje się także źródłami internetowymi. Oczywiście zagadnienie, którym zajął się swojej książce pułkownik Kowalski, nie jest szeroko opisywane na łamach wielu publikacji, w tym w języku polskim¹.

* Doktor, adiunkt w Katedrze Bezpieczeństwa Wewnętrznego Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie.

¹ Zob. np.: G. Jaszcuński, *Tajemnica Richarda Sorge* z 1969 r., S. Radó, *Dora nadaje* z 1975 r., G. Lonsdale, *Najwyższa stawka, Wspomnienia pracownika wywiadu*, Katowice 1967 lub A. Czechowicz, *Siedem trudnych lat* z 1974 r. Z nowszych publikacji to B. Lewickij, *Terror i rewolucja* z 1965 r., F. Bernaś, *Mrok i mgła, z dziejów K.G.B.* z 1997 r., N. West, O. Tsarew, *Klejnoty koronne, brytyjskie tajemnice z archiwów KGB* z 2000 r., L. Pawlikowicz, *Tajny front zimnej wojny, Uciekinierzy z polskich służb specjalnych 1956–1964* z 2004 r. czy idem, *Aparat centralny 1. Zarządu Głównego KGB jako instrument realizacji globalnej strategii Kremla 1954–1991* z 2013 r.

Autor, niebędący profesjonalnym naukowcem, wykonał wielką pracę analityczną oraz interpretacyjną dotyczącą celów, metod, technik, sukcesów i porażek w działalności nielegalnych wywiadów radzieckiego i współczesnej Rosji. Niewątpliwie podparł się wiedzą pozaźródłową, związaną ze służbą w UOP, ABW, a następnie w Służbie Kontrwywiadu Wojskowego. Pytanie, w jakim stopniu skuteczne były te narzędzia w analizie działalności wywiadu nielegalnego. Niewątpliwą słabością analizy Andrzeja Kowalskiego jest nieposługiwanie w większym stopniu źródłami rosyjskimi (nie tylko zbiorami dokumentów, ale również opracowaniami), które są dostępne. W Rosji funkcjonuje wiele organizacji zrzeszających byłych funkcjonariuszy służb specjalnych ZSRR (Rosji), które często aktywnie działają na niwie wydawniczej. Takim przykładem jest Stowarzyszenie Studiowania Historii Ojczyźnianych Służb Specjalnych, kierowane przez mającego polskie korzenie generała-lejtnanta dra hab. Aleksandra Zdanowicza, organizujące corocznie *Cztienija na Łubiankie* i patronujące wielu publikacjom związanym także z historią działalności wywiadu, w tym nielegalnego. Gładkow, Sudołtów, Prochorow, Kołpakidi to tylko jedni z wielu piszących, badaczy, historyków. Można wymienić innych: Olega Nieczyporenkę, Igora Atamanienkę, Władimira Antonowa, Aleksandra Iszczenkę czy Wiaczesława Łaszkulę.

Gdy analizujemy spis treści, widać słabość warsztatową autora w zakresie pisania opracowania mającego walory naukowe. Chociaż pozytywnie należy ocenić podrozdział obszernego *Wstępu* zatytułowany *Charakterystyka i krytyka źródeł*, w którym Kowalski wskazuje na trudności w opisywaniu i zrozumieniu przedstawianego zjawiska. Jest to związane często z brakiem wiarygodnych informacji bądź jak stwierdził Andrzej Kowalski spolaryzowania informacji.

Opracowanie składa się z pięciu części zatytułowanych: *Wstęp*, *Z historii nielegalów*, *Synteza* oraz *Za parkanem*. Książkę uzupełniają indeks nazwisk oraz siedem załączników, zawierających fragmenty dokumentów lub wyjątki z opracowań.

Każda część (rozdział) została podzielona na podrozdziały i tak we *Wstępie* to: *Dlaczego?*, *Obok głównego nurtu*, *Nielegal – o co pytamy?*, *Wspomniana charakterystyka i krytyka źródeł* oraz *Definicje*. Drugi rozdział z *Historii nielegalów* autor przedstawia w podrozdziałach zatytułowanych: *Fala I*, *Fala II* i *Fala III*. Trzecia część, *Synteza*, podzielona została na: *Nielegalowie współcześnie*, *Rekrutacja i opracowanie*, *Szkolenie*, *Szkolenie indywidualne*, *Szkolenie stacjonarne*, *Ćwiczenia w terenie*, *Legenda*, *Bieżąca praca nielegala*, *Siatki agenturalne Zarządu S (KGB – K.K.)*, *Specyficzny dobór*, *Naprowadzenie i werbunek*, *Nielegalowie GRU*, *GRU w Polsce*, *Operacja Progres* oraz *Zarząd S*. Ostatni rozdział nie został podzielony na podrozdziały, gdyż liczy jedynie 4 strony.

Recenzent, z racji spełnianej roli, powinien przeprowadzić krytyczną, ale rzetelną ocenę analizowanej publikacji. Przedstawić jej zalety, ale i niedociągnięcia.

Problematyka podjęta przez pułkownika Andrzeja Kowalskiego ze względu na jej specyfikę jest niezwykle trudna do obiektywnego przedstawienia i poparcia też wiarygodnymi i zweryfikowanymi informacjami. Tu znajduje się pierwsza z pułapek, którą moim zdaniem, używając wojskowego języka, autor zręcznie ominął, poprzez przedstawienie czytelnikowi charakterystyki źródeł, którymi się posługuje, i pokazał trudności w ich interpretacji i ocenie ich prawdziwości.

Książka przedstawia ważny zakres i sposób działania rosyjskiego wywiadu (wcześniej radzieckiego), jego wielkie doświadczenie w tego rodzaju pracy wywiadowczej

oraz osiągnięcia i porażki. Autorowi udało się przedstawić wywiad nielegalny jako niezwykle niebezpieczne narzędzie służb wywiadowczych. Tytuł *Rosyjski sztylet, działalność wywiadu nielegalnego* trafnie i symbolicznie charakteryzuje pracę nielegalistów. Sztylet kojarzy się nam ze skrytobójstwem, a uderzenia nielegalnego wywiadu są równie groźne i zabójcze, jak tytułowy sztylet.

Mimo sprawnego posługiwania się językiem i „lekkiego pióra” autora, podstawową wadą, słabością książki jest niski poziom redakcyjny. Poszczególne części (rozdziały) opracowania nie są proporcjonalne. *Wstęp* podzielony na 4 części liczy 47 stron. Drugi rozdział 164, zaś trzeci 99 stron. Ostatni, o czym wspominałem, 4 strony. Zarzut nie dotyczy bezpośrednio autora, lecz ewidentnie widać brak wsparcia ze strony wydawnictwa. Nie uniknięto również drobnych wpadek, jak np. stwierdzenie, że dyrektor Departamentu I MSW (wywiad) pułkownik Witold Sienkiewicz był więźniem Buchenwaldu (s. 173). Więźniem tego obozu koncentracyjnego był zastępca i zarazem następca Sienkiewicza, płk Henryk Sokolak. Drażni (moim zdaniem) transliteracja rosyjskich nazwisk niezgodna z polskimi zasadami, a przyjęcie formy zapisu z języka angielskiego.

Jakie wnioski nasuwają się po lekturze? Po pierwsze, problematyka podjęta przez autora powinna znaleźć się na warsztacie wielu naukowców (politologów, historyków, naukowców z zakresu nauk o bezpieczeństwie, ale również prawników czy socjologów). Po drugie, powinno się zorganizować cykl seminariów naukowych poświęconych wywiadowi nielegalnemu, które poszerzałyby kręgi naukowców zajmujących się tą problematyką, z korzyścią dla naszej wiedzy. Po trzecie, Agencja Wywiadu oraz Służba Wywiadu powinny w ramach swojej działalności wspierać badania nad problematyką nielegalnego wywiadu, np. organizując konkursy na prace, np. magisterskie czy licencjackie lub fundując stypendia dla młodych naukowców (doktorantów), chcących studiować i badać to zagadnienie. Po czwarte, zagrożenia wynikające z działalności nielegalnego wywiadu powinny być obowiązkowo przedstawiane decydentom politycznym, szczególnie zajmującym się problematyką politycznego, ekonomicznego i militarne go bezpieczeństwa państwa.

Książka Andrzeja Kowalskiego jest opracowaniem o pionierskim charakterze i jej niedociągnięcia nie powinny zniechęcać do lektury *Rosyjskiego sztyletu*. Może być przydatna w ośrodkach szkoleniowych służb specjalnych czy np. dla pracowników Straży Granicznej.

Polecam ją również wszystkim interesującym się działalnością służb wywiadowczych, gdyż jest bardzo dobrym źródłem weryfikacji przedstawianych w coraz częściej pojawiających na rynku księgarskim wspomnieniach byłych wywiadowców. Po lekturze tego opracowania każdy zaciekawiony nielegalnym wywiadem powinien sięgnąć do książki Vincenta V. Severskiego pt. *Nielegalni*, co znakomicie uzupełni wiedzę na temat funkcjonowania nielegalistów.